

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7443808>

Accepted: 14.12.202

Tarihsel Süreçte İnsan Hakları Uygulamaları ve Günümüz Sorunlarına Etkileri

Human Rights Practices in the Historical Process and Their Effects on Today's Problems

Zeynal GÖZEL

Milli Eğitim Bakanlığı Başpınar Şehit Hava Üsteğmen Semih Desticioğlu İlkokulu Okul Müdürü.

zgozel4402@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5876-421X>

Özet

Makalede tarihsel süreçte insan haklarının Türkiye’de ve dünyada nasıl uygulandığını ve uygulanan yerlerde meydana getirdiği olumlu ve olumsuz yönlerine değinilmiştir. Ayrıca demokrasi ve adaleti temel almayan insan haklarının genel anlamda aksaklıklar oluşturduğunu ve kişiye göre kararlar verildiği görülmüştür. İnsan haklarının genel olarak dünyada tam manasıyla anlaşılmadığını ve bu nedenle de tam anlamıyla uygulama alanı bulamadığına değinilmiştir. Mahkemelerin çoğu zaman yerinde kararlar vermediğini, kişiye göre karar verdiğini ve bunun da beraberinde insanlar arasında adaletsizlik meydana getirdiği dile getirilmiştir. İnsanlığın, bütün hakların temeline alınması gerektiğini ve bunun dışında kalan her şeyin insan eksenli olması gerektiğine temas edilmiştir. Ülkemizde İnsanların, haklarını bazen yerel mahkemelerde alamadıklarını ve bu haklarını almak için daha üst mahkeme olan Anayasa ve bazen de Avrupa İnsan Hakları Mahkemelerine başvurdıklarını ve başvuran bu kişilerin çoğunluğunun da açtıkları davaları kazandıkları dile getirilmiştir. Bu durumun ülkemizin prestijini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Davalarında haklı olan vatandaşlarımızın haklarını kendi ülkelerindeki yerel mahkemelerde almaları gerektiği ve iç sorunumuzun bir dış sorun haline getirilmemesi gerektiği dile getirildi. Bunun sebebinin ise mahkemelerin başında bulunan bazı hakim ve savcılarının liyakatten yoksun oluşlarından kaynaklandığı dile getirildi. İnsan haklarının gelişimi, dünyanın her yerinde aynı süreci izlemediği, ülkenin gelişmişliğine bağlı olarak insanlara doğal olan haklarının verilmeye başlandığı dile getirildi. Bireyin devlete karşı görevleri olduğu gibi devletin de bireylere karşı görev ve sorumluluklarının olduğu yönündeki görüş dile getirildi. Bu çalışma yapılırken gerek internet ortamı ve gerekse yazılı kaynaklar taranarak konu hakkında geniş bir bilgi verilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, İnsan Hakları, Özgürlük.

Abstract

In the article, how human rights are applied in Turkey and in the world in the historical process and the positive and negative aspects of them in the places where they are applied are mentioned. In addition, it has been observed that human rights, which are not based on democracy and justice, create disruptions in general and decisions are made according to the individual. It has been mentioned that human rights are not fully understood in the world in general, and therefore cannot be fully implemented. It has been stated that the courts often do not make appropriate decisions, they make decisions according to the individual, and this creates injustice among people. It was touched that humanity should be based on all rights and that everything else should be human-oriented. It has been stated that people in our country sometimes do not get their rights in local courts and they apply to the Constitutional and sometimes European Human Rights Courts, which are higher courts, to obtain these rights, and that the majority of the applicants won their cases. It has been observed that this situation negatively affects the prestige of our country. It was stated that our citizens who are justified in their cases should get their rights in the local courts in their own countries and that our internal problem should not be turned into an external one. It was stated that the reason for this was due to the lack of competence of some judges and prosecutors at the head of the courts. It was stated that the development of human rights did not follow the same process all over the world, and that natural rights were given to people depending on the development of the country. It was expressed that the state has duties and responsibilities towards individuals, just as the individual has duties towards the state. While this study was being carried out, it was tried to give extensive information about the subject by scanning both the internet and written sources.

Keywords: Democracy, Human Rights, Freedom.

1.1. GİRİŞ

İnsanlara, doğuştan insan oluşları ile ilgili bazı haklar verilmiştir. Bu haklar sadece kişiye mahsus haklardır. İnsana verilen değer insanı insan yapan değerlerdir. Aynı zamanda bu değerler, insanı hayvanlardan ayıran değerlerdir. Öztekin, insan haklarını şöyle tanımlamıştır: “İnsan hakları, insanların insan olmalarından kaynaklanan ve doğuştan kazandıkları, vazgeçemeyecekleri ve devredemeyecekleri temel haklar bütünüdür.”¹

İnsan hakları, aslı itibarı ile insanın doğal olarak sahip olduğu ve yaşamında gerekli olduğu tüm haklardır. Bu haklar her insan için aynı haklar olabileceği gibi farklı haklar da olabilirler. İnsanların eşit haklara sahip olması, sadece insan olmalarının bir gereği olmaktan çok, bir haktır. Her insan iyidir ve iyi olan bu insanlar dünyada adaleti, hakkı ve hukuku hâkim kılmak için eğitim almalıdırlar, böylece bu vesile ile toplumda adaleti sağlayabilirler. Aksi takdirde alınan eğitim adaletsizliğe, hukuksuzluğa hizmet eder. “Büyük Çin düşünürü Konfüçyüs, insanlığın bir bütün ve

¹ Ali Öztekin, Siyaset Bilimine Giriş, s..119.

insanların eşit olduğunu savunmaktadır. Konfüçyüs öğretisine göre bütün insanlar, doğal olarak iyidir ve sosyal düzende insanlık ve adaletin hâkim olması sağlanacak şekilde eğitilmelidirler.”²

Tarihte insanlar, dünyaya gelmeleri ile birlikte birçok hak ve hukuka sahip olmuşlardır. İnsanlara verilen bu haklar kendilerini dünyaya getiren ve onlara yaşam garantisi veren Yüce Allah (c.c.) tarafından verilmiştir. Öyle ki Yüce Allah (c.c.) kullarına öyle bir değer vermiş ki ilk insanı bir peygamber olarak yaratmıştır. Ancak insanlar, Allah'ın insanlara verdiği bu üstün makamı bir kenara bırakıp insanın en doğal yaşama haklarını bile bazı kulların inisiyatifine bırakmışlardır. Nedeni ise, dünyanın bazı kesimlerinde adalet duygusunu yitirmiş olan Saddam Hüseyin gibi bazı liderlerin başa geçmeleri ve herkese verilmiş olan temel hakların, bazılarında zorla alınarak kendi yandaş kesimine vermeleri olmuştur. Durum böyle olunca da yeryüzünde adaletsizlik, haksızlık ve düzensizlik meydana gelmiştir. Liyakatsiz insanların başa gelmeleri, toplumdaki doğru adımların yanlış atılmasına yol açmıştır. Böyle bir ortamda dönem dönem insan hakları adına gerçekleştirilen yenilikler, maalesef gerçek anlamda birer gelişme olmayıp; şekilcilikten ileriye gidememiştir. Durum böyle olunca da dünyada ve özellikle de Avrupa ülkelerinde yapay bir insan hakkı görüntüsü oluşmaya başladı. İnsanlar kendilerine gerçek anlamda haklar verildiğini sandılar, ancak süreç içerisinde durumun pek de böyle olmadığını anladılar. Bu süreçte başlarına gelen haksız olaylar karşısında haklarını almak adına önce yerel mahkemelere müracaat ettiler ve haklarını orada aradılar. Ancak haklarının bazılarını aldıkları gibi bazılarını da yerel mahkemelerde alamadılar. Durum böyle olunca da insanlar kendilerine verilen bazı hakların gerçek anlamda verilmediği ve sadece kâğıt üzerinde verildiğini öğrendiler. Bundan sonraki süreçte ise, alamadıkları haklarını almak için daha üst mahkemelere müracaat ettiler. Anayasa Mahkemesi gibi burada hakkını alamayanlarda daha üst mahkeme olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşıdı davalarını. İnsanlara verilen doğal haklar sanki kendilerine sonradan verilmiş gibi lanse edildi ve insanlara sunuldu.

İnsanların yaratılışlarıyla birlikte kazandıkları haklar önce ellerinden alınmış; daha sonra bir lütuf olarak -azaltılmış ve doğallıktan uzak bir şekilde- parça parça insanlara bağışlanmıştır (!). Durum böyle olunca da insanların, hakkı olanı ve olmayanı bir türlü yaşamlarına oturtamamışlardır. Çünkü vatandaş, hak diye bildiklerini uygulamaya geçirdiği zaman kendini ya cezaevinde ya da sürgünde bulmuştur. Bu durum günümüzde az da olsa etkisini yitirmiştir. Çünkü insanlar, kendi haklarını tanıdıkça haklarını savunmaya başlamışlardır. İnsanlar yerel mahkemelerde çözüm bulamayınca da Avrupa İnsan Hakları Mahkemelerine müracaat etmişlerdir. Bu süreçten sonra ise hangi ülke daha çok insanını mağdur etmişse, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine daha çok tazminat vermek zorunda kalmıştır.

1.2. DÜNYADAKİ İNSAN HAKLARI UYGULAMALARI

Tarihin ilk dönemlerinde, medeniyetin yeterince yerleşmediği, bazen de hiç yerleşmediği ilkel topluluklarda, demokrasi ve insan hakları adına verilen mücadeleler toplumsal hareketten yoksun olmuş ve dünya gündeminde fazla bir etki bırakmamıştır. Yapılan çalışmalar çoğu zaman çatlak birer ses halinde kalmıştır. Şeklen bir takım düzeltmeler yapıldıysa da bunun toplumlar üzerine

² Ali Pıtırılı, İnsan Hakları Uygulamaları, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2000, s. 184.

herhangi bir yansıması olmamıştır. Demokrasinin bir toplumda etkili olabilmesi için yönetimin zalim ve diktatör insanlardan uzak olması gerekir. Demokrasi, güç kaynağını masum insanlardan almalıdır. Bunun yanında insan haklarına riayet ederek toplumu yönetmelidir demokratik sistem.

Dünyadaki insan hakları uygulamaları ilkel kabilelerden başlayıp günümüze kadar devam etmiştir. İlkel dönemdeki haklar doğuştan sahip olunan haklardı. Bu dönemde yaşayan insanlar temel haklarının neler olduğunu tam manasıyla bilmiyorlardı. Sadece çalışıyor, yaşıyor ve ölüyorlardı. Bunun dışında bir çalışma yoktu. “İlkel topluluk döneminde ne yönetim ne de yöneticilere karşı ileri sürebilecek hak ve özgürlükler söz konusuydu. Ne demokrasiden söz edilebilir ne de ilkel demokrasiyle temel haklar arasından bir ilişkiden söz edilebilir.”³

İnsanlık tarihiyle eş olan insan hakları mücadelesi ilk başta bireysel düşünce şeklinde başlamışsa da günümüzde bireysel çabaların yanında daha çok, kitlesel birer hareket şeklinde gelişmektedir. Bunun gelişmesinde, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, basın yayın, medya ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri vs. etkili olmuştur “İnsan hakları konusu ilk olarak, bireysel düşünceler biçiminde ortaya çıkmıştır.”⁴ İnsan haklarının doğuşu ve gelişimi belli bir seyir halinde izlenmemiştir. Bazı bölgelerde insan haklarına verilen değer daha erken verilmeye başlanmışken bazı bölgelerde ise daha geç verilmeye başlanmıştır. İnsan hakları alanındaki faaliyetlerin en eskisi **Stoahılar**⁵ dönemine denk gelmektedir. Ancak yazılı belge niteliği taşımadığından tarihte pek yer almamıştır. Ancak yazılı belge halinde olup elimize ulaşan ilk belge İngiltere’deki 1215 tarihli **Magna Carta**’dır.

Dünyadaki insan hakları hareketi ülkemize göre daha eskilere dayanmaktadır. Dünyadaki insan hakları hareketleri insanların ihtiyacına bağlı olarak meydana gelmiştir. İnsanlar insanca yaşamaları için kendilerine doğal olarak verilmiş olan hakları elde etmek için dünyanın dört bir yerinde ayaklanmalar meydana getirdiler. Bu ayaklanmaların neticesinde birçok hakka sahip olmuşlardır. Bunu yaparken de binlerce belki de daha fazla can kaybı verildi. Buna en güzel örnek dünyada meydana gelen ihtilallerdir. Bunlara en güzel örnek ise, Avrupa İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’dir. Bu beyanname ile Avrupa’daki halklar ayaklanıp haklarını aramaya başladılar. Ayrıca bu beyanname sadece Avrupa ile sınırlı kalmayıp dünyanın dört bir yanına yayıldı. Dünyada meydana gelen bütün haklar, insan eksenli haklardır. İnsanlar olmadan dünyadaki hiçbir hak, hiç bir şeyi ifade etmez. Bir de insanlara verilen haklar ve değerler yasa ve kanunlarla yazılı olarak kayıt altına alınmalıdır. Aksi taktirde bu haklar günün birinde bir diktatörün bir sözü ile ortadan kaldırıp gider. Bu nedenle insanlara verilen haklar sözde kalmamış, dünyanın birçok yerinde kayıt altına alınmıştır. “İnsan hakları, insanın salt insan olması nedeniyle, öznesi olduğu, onun tüm yönleri ile kişiliğini ve değerlerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan, evrensel ilke ve kurallar bütünüdür.”⁶

³ Mesut Gülmez, İnsan Hakları Uygulamaları, s. 19.

⁴ R. Y. Kınca, Vatandaşlık Bilgisi, s. 40.

⁵ Stoahılar: Döneminin en gelişmiş medeniyetleri arasında yer alan; eğitime, felsefeye, bilime ve tarihe büyük önem veren Antik Yunan günümüzün akademilerinin de temelini atan bir medeniyet.

⁶ Mehmet Durdu Karşlı, Etkili Okul Yöneticiliği, s. 141.

İlk topluluklarda, Mezopotamya bölgesinde uygulama alanı bulan **Hamurabi Kanunları'nda**⁷ insan hakları anlayışı, günümüzdeki insan hakları anlayışına göre farklılık göstermekteydi. İlk topluluklardan olan Mezopotamya'da insan hakları, kişinin statüsüne bağlı olarak uygulanmaktaydı. Kişinin makamı ne kadar yüksek ise, ona yapılan haksızlığın cezası da o oranda ağırlaşıyordu. Örneğin, bir hırsız sıradan bir insanın malını çaldığında, hırsız o malın on katını malı çalınana geri verirken; saraydan birisinin malı çalındığında hırsız, o malın otuz katını malı çalınana geri vermek zorunda kalıyordu. Eşitlik bu şekilde sağlanmaya çalışılıyordu. Bununla az da olsa toplumda hırsızlığın azalmasını hedeflenmişti. Ancak hırsızlık suçtur ve bu suçun kişiden kişiye değişmesi o suçu azaltmaz sadece çalacağı yerin adresini değiştirir; yani hırsız, bir hırsızlık yapacaksa bir fakirin ve garibanın malını çalar; zengin ve ensesi kalın birisinin değil. Tarih boyunca bunun örneklerini çokça görmüştür. “Tarihte ilk uygar toplum olarak bildiğimiz Mezopotamya'daki **Hamurabi** yasalarından birkaç örnek vermek gerekirse: **Hamurabi** yasa derlemesinde; ‘Bir tanrıya ya da tapınağa yahut saraya, yani yöneticiye ait bir şey çalan, otuz katını; halktan birinin bir şeyini çalan, on katını öder.’ şeklinde kural vardı. Çaldığınız kişinin konumuna göre cezanız değişmekte ve eşitlik düşüncesi böyle algılanmaktadır.”⁸

İnsanlığın ilk dönemlerinde bu tarz insan hakları uygulamaları uygulanmaktaydı. Gerçek anlamda insan haklarının gelişimi 17. ve 18. yüzyıllarda olmuştur. Bu dönemdeki insan hakları gelişimi doğal hukuk anlayışıyla gelişmiştir. “İnsan hakları düşüncesi Stoalılara kadar uzanmakla birlikte bu düşünce esas olarak 17. ve 18. yüzyıllarda doğal hukuk anlayışıyla gelişmiştir. İlk insan hakları belgesi olmazsa da haklara ve özgürlüklere ilişkin literatürde karşımıza çıkan ilk belgenin 1215 tarihli **Magna Carta**⁹ olduğunu söyleyebiliriz.”¹⁰

18. yüzyılda Avrupa'daki insan hakları alanındaki gelişmeler, dünyada bu konuda mücadele vermek isteyenleri cesaretlendirmiş ve birçok hak ve özgürlüğü gündeme getirerek tartışılmasını sağlamıştır. Bu konudaki en önemli hareket ise, 1789 tarihinde gerçekleşen **Fransız İhtilali'dir**. Bu ihtilalle birlikte kendi haklarımıza bir özgürlük yerine Batılı olan bazı ülke insanlarına özgürlük getirir. Bazı ülkelere ise ırkçılık alanında olumsuz bir etkisi olmuştur Fransız İhtilali'nin. Yani azınlık statüsündeki halklara özgür olma ve devlet kurma düşüncesi verilmiştir. Ancak bu ihtilal, Batı ülkelerinde hakların kazanılması anlamında büyük bir ilerleme sağlamıştır. “İnsan hakları Batı'daki büyük devrimlerin, özellikle Fransız Devrimi'nin ürünüdür. Ülkemizde ise insan hakları, bugünkü içeriği ile 19. yüzyılda gündeme gelmiştir.”¹¹

20. yüzyıla kadar, bireylerin hukuk alanındaki hak arayışı devlet içinde sınırlı kalırken; 20. yüzyılda bu hak arayışı uluslararası platforma taşınmaya başlanmıştır. İnsanlar artık kendi haklarını uluslararası mahkemelerde aramaya başlamışlardır. Bu yüzyıl, insanların hak ve hukuklarını aramada uyandıkları yüzyıldır. Bu dönemde devletler artık bireysel anlamda insanların var

⁷ Hamurabi Kanunları: Dünyanın ilk metropolisi olan Babil Kralı Hamurabi (M.Ö. 1795-1750)'nin adıyla anılan bu kanunlar bir yönetici tarafından halka ilan edilen en eski kanunlar olarak bilinmektedir.

⁸ Mesut Gülmez, İnsan Hakları Uygulamaları, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2000, s. 20.

⁹ Magna Carta: 1215 yılında ilk yazılı belge olarak tarihi kayıtlara geçmiştir.

¹⁰ Harun Tepe ve Nermin Y. Gedik, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, “İnsan Hakları ve Eğitimi Üzerine”, Aralık 2002, S. 34, s. 10.

¹¹ Sezgin Kızılcık, Sefaletin Sosyolojisi, s. 25.

olduğunu ve belli haklara sahip olduklarını ve bu hakları yeri geldiğinde verilmesi gerektiğini anlamışlardır. “20. yüzyılda insan hakları alanında en önemli gelişme, bireyin ulusal hukuk öznesi olmasının yanında, yavaş yavaş uluslararası hukuk öznesi durumuna gelmeye başlamasıdır.”¹² Bu durum, batılı birçok ülkenin işine gelmemiştir. Çünkü birçok ülkede bariz bir şekilde insan hakları ihlalleri yapıyordu. Bu gelişmeler sonucunda mağdur olan birey, gerekirse uluslararası mahkemelerde hakkını aramaya başlamıştır.

1.3. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI UYGULAMALARI

Türkiye’de de Avrupa’daki gibi insanlara hakların bazıları erkenden verilmiş olsa da genel anlamda evrensel haklar dediğimiz haklar daha geç verilmeye başlanmıştır. Verilen bu hakların bazıları da davalarda mahkemeler adil bir şekilde karar vermedikleri için tam manasıyla alamamışlardır. Bu haklarını alamadıkları içinde birçok alanda mağdur olmuşlardır. Türkiye deki bazı yerel mahkemeler vatandaşlara bazı haklı davalarında hakkını tam manasıyla vermemişlerdir. Doğal olarak vatandaşlarda haklarını almak için daha üst mahkemelere başvurmak zorunda kaldılar. Durum böyle olunca da birçok dava Türkiye deki mahkemeler yerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemelerine taşındı. Oysa burada yaşayan vatandaşlar, bizim vatandaşlarımızdır. Onlara verdiğimiz değer, devletine sahip çıkma olarak geri dönecektir. Ancak biz bunun yerine onlara ağır cezalar vermişiz ve onları kendi devletlerini bırakıp yurt dışına gitmelerine sebebiyet vermişiz. 21.yy da yaşamamıza rağmen hala birçok insan haksız yere hapisanelerde yatmakta ve hatta bazılarına işkence bile yapılmaktadır. Örneğin “AİHM, Selçuk ve Asker davasıyla başlayan bir dizi vakada evlerin yakılmasının aynı zamanda insanlık dışı muamele olduğuna karar vermiştir. - boşaltma eylemi bu nitelikte değilse de belirli şartların gerçekleşmesi halinde, bu yönde hüküm kurulabilmektedir. Selçuk ve Asker davasında başvuruçuların 54 ve 60 yaşlarında olması; her ikisinin de hayatlarının tamamının boşaltılan köyde geçmiş olması; evlerine ve diğer mülklerine zarar verilen bu kişilerin geçim olanaklarından yoksun bir şekilde köylerini terk etmeye zorlanmaları; evlerinin yakılmasının hazırlıksız oldukları bir sırada ve gözlerinin önünde gerçekleşmesi olması bu bulguya ulaşılmamı sağlamıştır. 207 AİHM önünde devam eden 1500 dava arasında bu tür başka hikâyelerin de bulunduğunu tahmin etmek güç değildir”¹³.

Bunların bazıları düşünce adamları iken; bazıları da gerçek suçlu bulunmadığından onun yerine hüküm giyen vatandaşlardır. Bu tabirim yanlış anlaşılmasın gerçek suçlu gerçekten bulunmadığından dolayı diğer vatandaş yatmaktadır. Şunu unutmamak gerekir ki devlet, insanlara hangi suçu ya da olayı yasaklarsa insanlar ona daha çok meyil ederler. Örneğin bir zamanlar kutlanması suç olan ve her defasında birçok insanın ölmesine ve bir çoğunda hapisanelere girmesine yol açan nevrüz bayramı devlet tarafından resmi bayram ilan edilmesiyle birlikte bu hırçınlığını yitirmiştir. Biz buna daha birçok örnek verebiliriz. Devlet hukuk kuralları çerçevesinde halkını koruduğu müddetçe hiçbir olay vuku bulmayacaktır.

¹² A. Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, s. 282.

¹³ Kerem Altıparmak, 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı?, Özyurt Matbaacılık, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2009.

Ülkemizde yapılan değişimler bazen insanın dış görünüşüne yönelik olmuştur. Yani mahkemeler dış görünüme bakıp ceza verme eğilimi içinde bulunmuşlardır. Durum böyle olunca da mahkemelerde ve diğer hak arama yerlerinde kişiye göre kararlar vermeye başlandı. Artık birçok kurum kılığa bakıp kişi hakkında karar vermeye başladılar. Oysa olması gereken insanın kılık ve kıyafeti değil, insanın işlediği suça göre karar vermeleridir. Bizi ilerletecek olan şey kılık kıyafet değil, gerçek anlamda adaleti sağlayacak cezaların yerli yerinde verilmesidir. Biz şu an da birçok insan hakları olaylarında geri kalmışsak bu, insanların bilgisine değil de dış görünüşüne bakıp karar vermiş olmamızdır. Yine Türkiye’de demokrasinin olmadığını savunanlar, 1980 ile 1990 yılları arasında Türkiye’de gerçek anlamdaki özgürlüklerden ziyade yapay değişimlerin olduğunu savunmaktalar. Bu dönem 12 Eylül askeri darbesinin yapıldığı dönem bu dönemde demokrasi ve insan hakları rafa kaldırıldığı dönemdir. Buna göre, ülkemizde temel hakların ve özgürlüklerin tarihi seyri içerisinde insanlığa uygulamada herhangi bir getiri getirmediğini ve rahatlığının olmadığını vurguluyorlar. Örneğin pantolon, ceket, şapka vb. gibi yüzeysel ve fikre hitap edeceği yerde göze hitap eden değişiklikler yapılmıştır. Bu ve benzeri davranışlardan sonra ülkemiz demokratikleşme alanında çok büyük darbeler almıştır. “Temel hak ve özgürlükler açısından Türkiye’de değişen hiçbir şey yoktur, 1980’nin sonundan 1990’ların ortalarına uzanan yıllar içinde sadece pantolon-çeket-çizme çıkarılmış, etek-bluz-bot giyilmiş.”¹⁴

Haklar, demokratik sistemlerde zorunlu unsurlar oldukları için demokrasi aynı zamanda bir haklar sistemini içerir. Haklar demokratik bir sistemin yapı taşlarıdır. Demokratik bir sistemde, insanların seçme ve seçilme hakkı, siyasi konularda düşüncelerini açıklama hakkı, diğer insanların söylediklerini duyma ve siyasi meseleleri onlarla tartışma hakkı vardır. Demokratik bir sistemde insanlar, kanunların belirlediği sınırlar içerisinde istediği şeyleri yapmak da özgürdürler. Ancak bu haklar başka bireylerin haklarını kısıtlamayacak şekilde olmalıdır. Demokratik sistemlerde aynı zamanda ifade özgürlüğü de vardır.¹⁵

İnsan hakları insan merkezli olmalıdır. Çünkü haklar insanda başlar, insanda da biter. Öncelikle hakları tanıtmak yerine ‘insan’ın tanıtılması gerekir. ‘İnsan’ anlaşılmadan, hakları da anlaşılmaz. Haklar insanı değil, insanlar hakları oluşturmuş. Ayrıca insanlar, öncelikle kendi haklarını korumayı değil, başkalarının haklarına saygıyı öğrenmelidir ki böylece kendi haklarının ihlali de, doğal olarak, söz konusu olmaktan çıksın. Başkalarına yaptığımız haksız bir davranış günün birinde bize dönüş yapacaktır. Yani yaptığımız o haksızlığı biri de bir gün bize yaşatacaktır bu dünyanın ve insanlığın bir kuralıdır. Buna en güzel örnek başörtüsü olaylarıdır. Başörtüsü olayları vuku bulduğunda Fettullah GÜLEN ve cemaati başörtüsünü savunanların yanında duracaklarına karşılığında durdular hatta cemaate bulunan bütün başı kapalı kızlar bir anda başlarını eğitim uğruna açtılar. Bunlara bizzat tanık oldum üniversite de okurken. Hatta o dönem “Fettullah GÜLEN Zaman Gazetesi’ne attığı “Önce Eğitim Sonra Başörtüsü” manşetiyle cemaat evlerindeki öğrencilerin çoğunluğu başlarını açıp derslere girdiler.”¹⁶ İşte, gel zaman git zaman başörtüsü için gerçek anlamda mücadele verenler muzaffer oldular. Cemaat ve ekibinin sonunu da hepimiz çok

¹⁴ Erbil Tuşalp, Demokrasi Sizin Neyinize, s. 225.

¹⁵ Mehmet Durdu Karşlı, Etkili Okul Yöneticiliği, s. 143-144.

¹⁶ Zeynal Gözel, Kible Dergisi, S. 33, Kevser Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 162.

iyi bir şekilde gördük. Allah doğru olanlarla beraberdir her zaman. İnsan hakları hukuk merkezli değil, insan merkezli yapılmalıdır. Çünkü ihlalin kendisinde etik bir sorun var. Hakların ne olduğunu öğretmek yerine, insanın ne olduğunu öğretmek gerekir. İnsan, kendi hakkını korumaktan ziyade, önce başkalarının haklarını ihlal etmemeyi öğrenmelidir.¹⁷

Bizdeki en büyük eksiklik hakları tek taraflı algılamamızdır. Bir haklı varsa o da sürekli biziz. Durum böyle olunca da hak üzerine değil haksızlık üzerine tartışırız. Çünkü insanoğlu kendi hakkına riayet ettiği gibi başkalarının da hakkına riayet etmedikçe memlekette insan hakları ile ilgili fazla bir şey söylenemez. İnsanlar bunu kavramaları için kendi haklarını kanunlarda ve nizamalarda arayıp bulmalılar. Kanunlarda buldukları ile amel ederlerse ülkede hiçbir sorun yaşanmaz. Asıl sorun biz millet olarak araştırma yapmayı sevmememizdir. İnsanların tek yönlü değil, doğru ve çok yönlü araştırma yapmayı alışkanlık haline getirmeleridir.

Devlet, bireylerin oluşturduğu siyasi bir yapıdır. Demokrasilerde devletin bireylere karşı görev ve sorumlulukları olduğu gibi, bireylerin de devlete karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bunların her ikisi de birbirine bağlıdır. Devlet, bireylere bazı hak ve özgürlükler tanır. Eğer bireyler, kendilerine tanınan bu hak ve özgürlükleri kötüye kullanırlarsa, devlet onlar için otoritesini kullanır. Ancak kullanacağı otoritenin hukuk kuralları çerçevesinde olması gerekir. Devlet, bireylerin huzur ve güvenliğinden sorumludur. Devlet, bireylerin yaptıkları yanlışları belli bazı kurallar çerçevesinde uymalı, gerekirse cezalandırmalıdır. “Devletin bireye olduğu kadar, bireyin de devlete karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi büyük önem taşımaktadır. Bireylerin kendilerine tanınan demokratik hak ve özgürlükleri kötüye kullanarak, tehdit ve dayatmalarla kimi olanaklar elde etmeye çalışması durumunda, kamu düzeninin sağlanması için devletin otoritesini kullanması kaçınılmaz olur. Ancak devletin, otoritesini kullanırken hukuk kuralları içerisinde kalması ve sağduyuyla hareket etmesi de bir zorunluluktur.”¹⁸

İnsan Hakları Beyannamesi'nin bazı maddelerinin eksik ya da açık olmayışı bazı haksızlıkları ve hukuksuzlukları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, başkaları hakkında yazı yazan yazarlar bazen diğer insanların maddiyat ve maneviyatına, hatta haysiyetine yönelik sert eleştiriler getirebilmektedirler. Beynamede bunlara yönelik cezai müeyyide uygulanacak bir hüküm bulunmadığından burada eksiklik bulunmaktadır. Oysa bu beynamede öncelikle bulunması gereken madde insan onur, haysiyet, şeref ve kişisel saygınlığının korunma altına alınmasıdır. Bu tür olaylar ülkemizde çokça yer almaktadır. Yani kendinden olmayanı eleştirme ve onurunu zedeleme gibi.

Caferi'ye göre “İnsan Hakları Beyannamesi'nin 19. maddesi, kalem ve beyan özgürlüğüne, diğer insanların maddi ve manevi haysiyetine zarar vermemesi şartını getirmediği için, insan şeref ve haysiyeti ve kişisel saygınlığı açısından eksik bir maddedir.”¹⁹

¹⁷ Harun Tepe ve Nermin Y. Gedik, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, “İnsan Hakları ve Eğitimi Üzerine”, Aralık-2002, s. 34, s. 9.

¹⁸ Ahmet Necdet Sezer, Hukukun Üstünlüğü, İnsan Hakları, Demokrasi ve Temiz Toplum (Yeni Yıl Mesajı), Erişim Tarihi: 27.02.2002.

¹⁹ Muhammed Taki Caferi, Düşünce Arayışı, Çev: Davut Duman, Fecr Yayınevi, Ankara, 1999, s. 233.

Yönetim şekli cumhuriyet olan ülkelerde demokrasi, insanların haklarını adilane bir şekilde almaları için vardır. Kişi haklarının, toplum içinde eriyip yok olmasını önlemek, kişi hak ve beklentilerini ön planda tutmak demokratik yönetimlerin başlıca görevidir. Bu yüzden insan hakları demokrasi ile var olur ve yine insan haklarının ihlali demokrasinin de yok olması manasına gelir. Bir ülkede insan hakları sınırlandırılıyorsa öyle bilin ki, demokrasi de sınırlandırılıyordur. Türkiye’de bu sınırlandırmalar az da olsa mevcuttur. Tek çare, var olan bu sınırlandırmaların bir an önce kaldırılmasıdır. Aksi takdirde ülkede demokrasi yaşanmadığı gibi demokrasi üretilemez de. “İnsan haklarının sınırlanması demokrasinin sınırlamasını da kaçınılmaz olarak beraberinde getirir. İnsan haklarının olmadığı bir toplumda demokrasi üretmek ve demokrasiden söz etmek asla mümkün değildir.”²⁰ Demokrasi ile insan hakları birbiri ile doğru orantılıdır. Şayet bir toplumda demokrasi yoksa yani sistem demokratik bir sistem değilse o toplumda insan haklarından ve özgürlüklerden bahsetmek biraz abese kaçır. Demokratik olmayan yönetimlerde insanlar arasında ayırım da had safhada olur. Irk, dil, din vb. ayrımcılık hareketleri görülür bu tür sistemlerde. Çünkü bu tür sistemler insan haklarını temel alan sistemler değildir. Bu tür sistemler despotlar tarafından yönetilen sistemlerdir. Hak ve hukuk sadece onlara göre hak ve hukuktur aksi durumda hiçbir şey ifade etmez.

Demokratik olmayan sistemlerde güç tek bir kişinin diktatörün ya da azınlığın yani oligarşi sistemin elindedir ve bu durum hiçbir şekilde sorgulanamaz. İnsanların en doğal hakkı olan seçme ve seçilme hakkı bu sistemde yoktur. Sınıf ayrımı bariz bir şekilde vardır. İnsanlar hiçbir şekilde eşit değildirler din, dil ve ırk ayrımı sürekli yapılmaktadır. Bu durumda soylu bir insan ile sıradan bir vatandaş için adalet ve insan hakkı eşit işlememektedir. İnsanlar hak etmedikleri davranışlara maruz kalmakta ve haklarını arayamamaktadırlar. Bu anlatılan konuların geçmişi pek uzak değildir. Demokrasinin ve insan haklarının en güzel şekilde işlediğini düşündüğümüz ve pek çok ülkenin örnek aldığı Amerika, çok yakın bir geçmişte zencileri ikinci sınıf insan saymaktaydı ve hala da bu durum devam etmektedir. Hatta yakın bir zamanda beyaz tenli bir polislin nasıl masum bir zenciye ayağını boğazına koyarak öldürdüğünü tüm dünya tanık oldu.²¹

Türkiye’de var olan insan haklarının tek çözümü demokrasinin tam manasıyla devletin her kademesinde uygulanması ve kişiye göre değil, insan olduğu için değer vermesi gerekmektedir. Bir birey devletin her hangi bir kademesinde işi olduğu için gittiği zaman iyi bir muamele görmelidir. Bunun yanında Türkiye’de var olan bir sorunda bazı kurumlarda bazı kişilerin ferdi çıkışlar ile Alevi-Sünni, Kürt-Türk ve Sağcı ve Solcu gibi sıfatlarla insanları ayırtmaktalar. Vatandaş, devlet kurumuna gittiğinde az da olsa bazen bu tür olaylar cereyan etmektedir. Örneğin kurumda çalışan Sünni ise, gelen vatandaşın alevi olduğunu bildiği zaman onun işini savsaklattığı bazen görülmüştür. Durum böyle olunca da insana insan olduğu için değil, kendi menşesinde olduğu için değer görmektedir. Bu tür olayların olmaması gerekir bir sosyal hukuk devlet kurumunda. Aksi takdirde ortam daima bir kaos ortamı şeklinde cereyan eder. Bu nedenle devletin bu tür

²⁰ İsmail Doğan, Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları İnsan Haklarının Kültürel Temelleri s. 148.

²¹ Prof. Dr. Mehmet Durdu Karşı, Etkili Okul Yöneticiliği, s. 144-145.

ayrımcılığa mahal vermemesi gerekir. Bu tür işlere karışanlar, yani ortamda ayrımcılık yapanları en ağır bir şekilde cezalandırmak gerekir.

Dünyada ve Türkiye’de yaşanan insan hakları ihlallerini en aza indirmek için her alanda gerekli çalışmaları yapmak lazım. İnsanları bilinçlendirme çalışmaları başlatma, hukukun aksayan yanlarını düzeltmeye çalışma, medyanın doğru ve adil bir şekilde haber yapmasını sağlama, olaylarda mağdur olmuş insanların mağduriyetinin en iyi şekilde giderilmesi, bu mağduriyetin giderilmesi için gerek birebir görüşüp mahkemeye taşınmadan hal etmek, mahkemeye taşınmışsa da sorunun yerel mahkemelerde çözülmesini sağlamak gerekir.

Dünyada ve ülkemizde insan hakları ihlallerinin önüne geçilebilmesi için öncelikli olarak yapılması gereken şey, bireylerin insan hakları konusunda bilinçlenmesi, hak ve özgürlükleri hakkında bilgi sahibi olması için devletlerin eğitim sistemlerini düzenlemesi ve müfredatlarında insan haklarına yer vermesidir. Elbette bireylerin temel hak ve özgürlükleri konusunda bilinç düzeylerinin artırılması için müfredat değişikliği yeterli olmayacaktır; medyanın ve yayıncılık faaliyeti gerçekleştiren tüm kuruluşların insan hakları ihlallerine yönelik tutumları gözden geçirilmelidir. Her birey temel hak ve özgürlüklerini bilmeli, haklarının diğer bireylerle aynı hukuki koşullarda olduğunun bilincine varmalıdır. Medyaya ve diğer tüm yayıncılık faaliyetlerine yönelik sansür, tarafsızlığı ve toplumsal bilinci olumsuz yönde etkilemektedir. İnsan hakları ihlallerine yönelik savaşta belki de en önemlisi ayrımcı dil kullanımını önlemeye yönelik çalışmalar olacaktır. Devletin insan hakları ihlallerine karşı bireyleri koruma ve önleme yükümlülüğü vardır ve devlet bu yükümlülüğü doğrultusunda bireylerin ötekileştirilmesine engel olmalı, şiddet eylemlerine sebebiyet verecek her türlü faaliyetin karşısında yer almalıdır.

İnsan haklarının kaynağı hayattır ve konunun temas ettiği her alanda faaliyet gösteren uzmanların tarafsızlığı büyük önem arz etmektedir. Ulusal ve uluslararası koruma ve önleme mekanizmalarının kararlarının uygulanması, insan haklarının ne denli gözetildiğini ve tarafsızlığın denetimini ortaya koyacaktır. Dolayısıyla, ülkemizde insan hakları ihlalleriyle mücadelede Anayasa Mahkemesi’nin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararlarının uygulanması elzemdir.

SONUÇ

Sonuç olarak, insanlar bazı temel haklara, gerek ülkemizde ve gerekse dünyanın dört bir yerinde belli dönemlerde ve belli tarihlerde sahip olmuşlardır. Ancak bu haklara sahip olurken bir yandan da alamadıkları bazı hakları almak için mahkemelere müracaat etmek zorunda kalmışlardır. Tabi ki bu süreçte bazı mağduriyetler yaşanmıştır. Bu mağduriyeti yaşayan insanlar bu haklarını elde etmek için önce yerel mahkemelerin kapısını çalmışlar, ancak bu mahkemelerde bazı haklarını aldıkları gibi bu mahkemelerde alamadıkları hakları için de daha üst mahkemelere müracaat etmişlerdir. Yaşanan bu olaylar, yaşanan ülkede bazı demokratik haklar sorununun yaşanmasına yol açmıştır. O sorunlardan biri de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından sorun yaşanan ülkeyi maddi ve manevi tazminata mahkûm etmesidir. Bu da o devletin dünya nezdinde insan hakları ihlalleri konusunda negatif puanla cezalandırılmasına neden olmuştur. Ayrıca maddi olarak da ülke bazen büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır.

İnternet ve sosyal medyanın olmadığı dönemlerde insan hakları ihlalleri çok görülmekte idi, ancak son dönemlerde medya ve diğer basın kuruluşları kanalıyla insan hakları ihlallerinde azalma yaşanmıştır. Gerekçe olarak da dünyanın herhangi bir yerinde yaşanmış olan bir ihlalin basın yayın kanalları ile bir anda dünya gündemine oturmasıdır. Durum böyle olunca da ihlal sayısında bir azalma söz konusu olmaktadır. Bunun yanında, yerel ve ulusal mahkemelerde daha öncekilerine göre daha adil karar verilmektedir. Daha önce Avrupa İnsan Hakları mahkemesine çok sayıda dava giderken bu son dönemlerde bu sayıda bir azalma görülmektedir. Bunun en büyük etkisi ülkedeki sivil toplum örgütlerinin aktif bir şekilde çalışmalarınıdır. İnsan hakları ihlallerinin bir ülkede azalmasını istiyorsak bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarına maddi ve manevi olarak katkı sunmak gerekir. “İnsan hakları ihlalleriyle savaşın en önemli aktörlerinden olan sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları sayesinde hem toplum, insan hakları ihlalleri konusunda bilinçlenecektir, hem de sahada aktif bir çalışmayla hak ihlalleriyle mücadele edilecektir.”²² İnsanlara Allah tarafından verilen bütün hakların eksiksiz bir şekilde, ayırım yapılmaksızın verilmesi gerekir. Ancak bu şekilde insanlar insan olduklarının farkına varırlar.

KAYNAKÇA

Altıparmak Kerem, 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı?, Özyurt Matbaacılık, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2009.

Caferi Muhammed Taki, Düşünce Arayışı, Çev: Davut Duman, Fecr Yayınevi, Ankara, 1999.

Doğan İsmail, Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları İnsan Haklarının Kültürel Temelleri, İkinci Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2001.

Gergin Eylül Elif, İnsan Hakları İhlalleri, Erişim Tarihi: 15.06.2021:
<http://www.mertvan.av.tr/makale/insan-haklari-ihlalleri>

Gözel Zeynal, Kible Dergisi, Kevser Yayıncılık, S. 33, İstanbul, 2012.

Gözübüyük A. Şeref, Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Yedinci Basım, Ankara, 1998.

Gülmez Mesut, İnsan Hakları Uygulamaları, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2000.

Gülmez Mesut, İnsan Hakları Uygulamaları, İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Ulaştığı Nokta, Ankara, 2000.

Karslı Mehmet Durdu, Etkili Okul Yöneticiliği, Yaylacılık Matbaası, İstanbul, 2006.

Kıncal Remzi Y., Vatandaşlık Bilgisi, Migro Yayınları, Birinci Basım, Ankara, 2002.

Kızılcılık Sezgin, Sefaletin Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002.

²² Eylül Elif GERGİN, İnsan Hakları İhlalleri, Erişim Tarihi: 15.06.2021: <http://www.mertvan.av.tr/makale/insan-haklari-ihlalleri>.

Öztekin Ali, Siyaset Bilimine Giriş, Yeni Malatya Gazetesi Ofset, Malatya, 1993.

Pıtırılı Ali, İnsan Hakları Uygulamaları, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2000.

Sezer, Ahmet Necdet, Hukukun Üstünlüğü, İnsan Hakları, Demokrasi ve Temiz Toplum. (Yeni Yıl Mesajı), Erişim Tarihi: 27.02.2002.

Tepe Harun ve Gedik Nermin Y., Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, “İnsan Hakları ve Eğitimi Üzerine”, Aralık 2002, S. 34.

Tuşalp Erbil, Demokrasi Sizin Neyinize, Papirüs Yayınları, Birinci Basım, Ankara, 1995.

Dipnotlar:

¹ Ali Öztekin, Siyaset Bilimine Giriş, sy.119.

² Ali Pıtırılı, İnsan Hakları Uygulamaları, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2000, s. 184.

³ Mesut Gülmez, İnsan Hakları Uygulamaları, s. 19.

⁴ R. Y. Kıncal, Vatandaşlık Bilgisi, s. 40.

⁵ Stoacılar: Döneminin en gelişmiş medeniyetleri arasında yer alan; eğitime, felsefeye, bilime ve tarihe büyük önem veren Antik Yunan günümüzün akademilerinin de temelini atan bir medeniyet.

⁶ Mehmet Durdu Karşlı, Etkili Okul Yöneticiliği, s. 141.

⁷ Hamurabi Kanunları: Dünyanın ilk metropolisi olan Babil Kralı Hamurabi (M.Ö. 1795-1750)'nin adıyla anılan bu kanunlar bir yönetici tarafından halka ilan edilen en eski kanunlar olarak bilinmektedir.

⁸ Mesut Gülmez, İnsan Hakları Uygulamaları, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2000, s. 20.

⁹ Magna Carta: 1215 yılında ilk yazılı belge olarak tarihi kayıtlara geçmiştir.

¹⁰ Harun Tepe ve Nermin Y. Gedik, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, “İnsan Hakları ve Eğitimi Üzerine”, Aralık 2002, S. 34, s. 10.

¹¹ Sezgin Kızılcıkel, Sefaletin Sosyolojisi, s. 25.

¹² A. Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, s. 282.

¹³ Kerem Altıparmak, 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı?, Özyurt Matbaacılık, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2009.

¹⁴ Erbil Tuşalp, Demokrasi Sizin Neyinize, s. 225.

¹⁵ Mehmet Durdu Karşlı, Etkili Okul Yöneticiliği, s. 143-144.

¹⁶ Zeynal GÖZEL, Kible Dergisi, S. 33, Kevser Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 162.

¹⁷ Harun Tepe ve Nermin Y. Gedik, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, “İnsan Hakları ve Eğitimi Üzerine”, Aralık-2002, s. 34, s. 9.

¹⁸ Ahmet Necdet Sezer, Hukukun Üstünlüğü, İnsan Hakları, Demokrasi ve Temiz Toplum (Yeni Yıl Mesajı), Erişim Tarihi: 27.02.2002.

¹⁹ Muhammed Taki Caferi, Düşünce Arayışı, Çev: Davut Duman, Fecr Yayınevi, Ankara, 1999, s. 233.

²⁰ İsmail Doğan, Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları İnsan Haklarının Kültürel Temelleri s. 148.

²¹ Mehmet Durdu Karşlı, Etkili Okul Yöneticiliği, s. 144-145.

²² Eylül Elif GERGİN, İnsan Hakları İhlalleri, Erişim Tarihi: 15.06.2021: <http://www.mertvan.av.tr/makale/insan-haklari-ihlalleri>.